

دوران فرمانروایی مغولان و تیموریان بر ایران اگرچه با جنگ، کشتار و ویرانگری آغاز شد و ضربه شدیدی بر جامعه، اقتصاد و فرهنگ وارد آورد، اما جامعه ایرانی بر این تلاطم سیاسی و نظامی غلبه کرد و حیات فکری، فرهنگی و هنری خود را تداوم بخشید و عصری از رونق و شکوفایی فرهنگی - تمدنی را در صفحه تاریخ رقم زد. در این درس شما با جست‌وجو و بررسی شواهد و مدارک باقی مانده از آن دوره، علل، آثار و نتایج مهم‌ترین تحولات و دستاوردهای فکری و فرهنگی جامعه ایرانی را در عصر مغول - تیموری شناسایی و تجزیه و تحلیل خواهید کرد.

بحث و گفت‌وگو

با راهنمایی دبیر درباره این موضوع بحث و گفت‌وگو کنید که جامعه ایرانی چگونه و با پیشگامی چه افراد و گروه‌هایی موفق شد، روحیه خشونت و ویرانگری مغولان را مهار و آنان را به فرمانروایانی آبادگر و دوست‌دار علم و فرهنگ تبدیل کند؟

دین و اعتقادات

گروش مغولان به اسلام

مغولان در آغاز پیرو آیینی ساده موسوم به سَمَنی بودند که زیر نظر روحانیانی با عنوان سَمَن اداره می‌شد. پیروان این آیین، مجموعه‌ای از مظاهر طبیعی را ستایش می‌کردند و هرچند به خدای بزرگ اعتقاد داشتند، اما خداپرستی آنان ناقص بود. اقوام مغول به اقتضای زندگی در صحرا نسبت به مسائل دینی چندان تعصبی نداشتند و با پیروان دین‌های دیگر با ملامت برخورد می‌کردند. این مدارای اعتقادی (تسامح و تساهل)، هر چند از روی آگاهی نبود و بیشتر متأثر از شرایط زندگی آنها بود، اما در پذیرش دین‌های مختلف از سوی فرمانروایان و بزرگان مغولی تأثیر بسزایی داشت. تسامح و تساهل دینی مغولان باعث شد که پیروان دین‌های گوناگون در میان آنان به تبلیغ دین خود پردازند. بزرگان ایرانی، شامل دیوانسالاران، عالمان و مشایخ صوفی به خوبی از این موقعیت برای مسلمان کردن ایلخانان و امیران مغول بهره بردند.

فعالیت ۱

بررسی شواهد و مدارک

توصیف جوینی، مورخ عهد ایلخانان از اعتقادات دینی مغولان را بخوانید و اهمیت آن را در شناخت وضعیت دین و عقاید قوم مغول بیان کنید.

«[چنگیزخان مغول] متقلد^۱ هیچ دین و تابع هیچ ملت نبود، از تعصب و رجحان ملتی و تفضل بعضی بر بعضی مجتنب^۲ بودست؛ بلکه علما و زهاد هر طایفه را اکرام و اعزاز و تبجیل^۳ می‌کردست و در حضرت حق تعالی آن را وسیلتی می‌دانسته.

و چنان که مسلمانان را به نظر توقیر^۴ می‌نگریسته، ترسایان^۵ و بت‌پرستان را را نیز عزیز می‌داشته. و اولاد و احفاد او هر چند کس بر موجب هوی از مذاهب اختیار کردند: بعضی تقلید اسلام کرده و بعضی ملت نصاری گرفته و طایفه‌ای عبادت اصنام گزیده و قومی همان قاعده قدیم آبا و اجداد را ملتزم گشته و به هیچ طرف مایل نشده؛ اما این نوع کمتر ماندست. و با تقلد مذاهب بیشتر از اظهار تعصب دور باشند و از آنچه یاسای چنگیزخان است همه طوایف را یکی شناسند و بر یکدیگر فرق نهند و عدول نجویند» (جوینی، تاریخ جهانگشا، ج ۱، ص ۱۸-۱۹).

۱- تقلید کننده، پیرو ۲- دوری کردن ۳- احترام، بزرگداشت، تجلیل و تعظیم ۴- بزرگ داشتن، تعظیم کردن ۵- مسیحیان

بیشتر بدانیم

ایلخانان مسلمان

تکودار (ح ۶۸۱ - ۶۸۳ق) پسر هولاکوخان، نخستین ایلخان مسلمان به شمار می‌رود. او پیش از رسیدن به حکومت مسلمان شد و نام اسلامی احمد را برای خود برگزید. دولتمردان ایرانی و در رأس آنها شمس‌الدین محمد جوینی نقش زیادی در به قدرت رسیدن وی داشتند. تکودار در دوران کوتاه فرمانروایی خود اقدامات مؤثری در سیاست داخلی و خارجی به نفع مسلمانان انجام داد. اگرچه این ایلخان مسلمان توسط ارغون که از سوی بزرگان و شاهزادگان غیرمسلمان مغول پشتیبانی می‌شد، از قدرت برکنار و کشته شد، اما بزرگان ایرانی بر تلاش خود برای مسلمان شدن مغولان و مهار رفتارهای غیرمدنی آنها افزودند. آنان سرانجام موفق شدند که غازان‌خان، هفتمین ایلخان را که شخصیت مقتدری داشت به دین اسلام رهنمون سازند (۶۹۴ق). بسیاری از امیران و سپاهیان مغول نیز به تبعیت از وی مسلمان شدند. غازان که نام اسلامی محمود را بر خود نهاده بود، اسلام را دین رسمی اعلام کرد و در مسجد جامع تبریز نماز گزارد. وی اقدامات مهمی در جهت اسلامی کردن جامعه و حکومت انجام داد و برای سادات و ائمه و مشایخ و بزرگان دینی مقرری تعیین نمود.

نگاره اسلام آوردن غازان خان

یافت و موجب شد که مردم نسبت به آن احساس بیگانی کمتری بکنند. همچنین با با مسلمان شدن مغول‌ها، نفوذ و قدرت ایرانیان در دربار ایلخانان و اداره حکومت بیش از پیش افزایش یافت و زمینه برای بازسازی ایران و انجام اصلاحاتی در امور سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی فراهم آمد.

در دوره ایلخانان به ویژه به دنبال کوشش‌های علمی و فرهنگی خواجه نصیرالدین توسی، تشیع در ایران گسترش یافت. در آن

در دوران پس از هجوم مغول به ایران، پیروان مذاهب و فرق اسلامی به خصوص اهل تسنن، شیعیان و صوفیان، اختلاف و رقابت گذشته خود را کنار گذاشتند و متحد و یکدل برای مسلمان شدن مغول‌ها تلاش کردند.

اسلام آوردن مغولان، یکی از رویدادهای مهم دوره ایلخانان بود؛ زیرا در نتیجه هم‌نوایی دین و دولت و برتری شریعت اسلامی بر یاسای چنگیزی، حکومت ایلخانی ماهیت ایرانی - اسلامی

تصویر سکه الجایتو با نشانه‌های شیعی

زمان، نفوذ مذهب شیعه به حدی رسید که ایلخان الجایتو، پسر و جانشین غازان به آن مذهب گروید.

تیمور و جانشینان او در مسلمانی ثابت قدم بودند و اصحاب دین را مورد احترام قرار می‌دادند. در عصر تیموری، مدارس، مساجد و خانقاه‌های بسیاری ساخته شد. سلاطین تیموری پیرو مذهب تسنن بودند. در دوران حکومت آنان همچون عصر ایلخانان، شیعیان و صوفیان با محدودیت‌های و سختگیری خاصی مواجه نبودند و آزاده فعالیت می‌کردند. اتحاد و زندگی مسالمت‌آمیز پیروان مذاهب و فرق اسلامی و معتقدان به دین‌های دیگر، از ویژگی‌های شاخص عصر مغول – تیموری بود.

فعالیت ۲

استنباط تاریخی

با راهنمایی دبیر و هم‌فکری چند دلیل برای اتحاد و یگانگی پیروان مذاهب و فرق اسلامی و زندگی مسالمت‌آمیز آنان در عصر ایلخانان و تیموریان ذکر کنید.

گسترش تصوف

یکی از تحولات مهم دوران ایلخانان و تیموریان، رشد قابل توجه تصوف و طریقت‌های صوفیانه بود. به اعتقاد برخی از مورخان، هجوم ویرانگر و وحشت‌انگیز مغول به ایران و نگرانی و ناامیدی که در جامعه ایجاد کرد، نقش مؤثری در روی آوردن مردم به تصوف و رفتن به درون خانقاه‌ها داشت. از این‌رو، در عصر ایلخانان و تیموریان طریقت‌های صوفیانه بزرگی همچون حروفیه، نوربخشیه، نقش‌بندیه، مشعشعیه، نعمت‌اللهیه، صفویه و... ظهور کردند و یا فعالیت خود را گسترش بخشیدند. کثرت پیروان و مریدان طریقت‌های صوفیانه، موجب افزایش نفوذ و موقعیت اجتماعی رهبران و مشایخ آن طریقت‌ها شد. فرمانروایان

و مقام‌های سیاسی و نظامی نیز مشایخ صوفی را مورد تکریم و احترام قرار می‌دادند. علاوه بر آن، اموال و املاک فراوانی که نذر و وقف خانقاه‌ها شد، تمکن مالی و قدرت اقتصادی مناسبی برای رهبران طریقت‌های صوفی پدید آورد. در قرن نهم هجری به تدریج تغییر و تحول چشمگیری در فعالیت طریقت‌های صوفی به وجود آمد. از یک‌سو صوفیان به تشیع گرایش بیشتری نشان دادند و بیش از گذشته به امامان شیعه توسل جستند و نسبت به آنان اظهار ارادت فراوان کردند، از طرف دیگر به تدریج برخی از طریقت‌ها مانند طریقت صفویه وارد سیاست شدند و برای به دست گرفتن قدرت با فرمانروایان و پادشاهان به رقابت برخاستند.

آرامگاه شیخ زین‌الدین تائبادی - شهرستان تائباد

تیمور گورکانی در یکی از یورش‌های خود به ایران، چون به تربت جام رسید، بر آن شد که از مولانا شیخ زین‌الدین ابوبکر تائبادی، یکی از مشایخ بزرگ صوفی دیدن کند. جمعی از بزرگان شهر از مولانا تائبادی تقاضا کردند که دعوت امیر تیمور را گردن نهد، ولی او امتناع کرد و گفت: «فقیر را با امیر هیچ مهمی نیست». چون تیمور اصرار کرد، مشایخ و بزرگان ضمن نامه‌ای به حکم مصلحت از مولانا خواستار شدند که با تیمور ملاقات کند، اما ابوبکر تائبادی همچنان امتناع ورزید و گفت: «من مردی روستایی هستم و تکلفات درباری نمی‌دانم». تیمور خود روی به اقامتگاه مولانا تائبادی نهاد، و به عزلتگاه شیخ رفت و از او خواست که نصیحتی گوید. او، امیر را به عدل و داد نصیحت نمود و گفت: «از ظلم و جور بپرهیز و اتباع خود را از اعمالی که بر خلاف دیانت است منع کن.» امیر تیمور به او گفت: «چرا شاه را نصیحت نکردی (منظور شاه قبلی است) که خمر می‌خورد و به ملامتی و مناهی اشتغال داشت؟» مولانا جواب داد: «او را گفتیم، نشنید. حق تعالی تو را به او گماشت. تو اگر نیز نشنوی، دیگری بر تو گمارد!» تیمور تمام موفقیت‌های خود را مرهون انفاس قدسی سه صوفی بزرگ عهد خود، یعنی شیخ شمس‌الدین فاخوری، شیخ ابوبکر تائبادی و شیخی به نام سید برکت می‌دانست و این نفوذ و جایگاه صوفیان را در این زمان نشان می‌دهد.

کاوش خارج از کلاس

شیخ نجم‌الدین کبری و فریدالدین عطار، شاعر معروف، دو تن از صوفیان بزرگ بودند که در هنگام هجوم مغول در کنار مردم ایستادند و به شهادت رسیدند. با استفاده از منابع و یا محتوایی که دبیر در اختیار شما قرار می‌دهد، گزارشی درباره زندگی و آثار این شخصیت‌ها به صورت روزنامه دیواری تهیه و در کلاس ارائه دهید.

هنر و معماری

قلمرو پهناوری که مغول‌ها در سرتاسر آسیا از چین تا دریای مدیترانه فتح کردند، دارای پیشینه فرهنگی و هنری عظیم و پیشرفته‌ای بود. در نتیجه فتوحات مغول، تجارب و سنت‌های هنری و هنرمندان سرزمین‌های فتح شده با یکدیگر پیوند خوردند و زمینه مناسبی برای شکوفایی هنر در دوران ایلخانان و تیموریان فراهم شد. پیدایش مراکز بزرگ فرهنگی و هنری در شهرهای مختلف به خصوص مراغه، تبریز، شیراز، هرات و سمرقند و تأسیس کتابخانه‌های عظیم در این شهرها، تأثیر ژرفی بر رونق فرهنگ و هنر در این دوران نهاد.

نگارگری و خوشنویسی

هنر نگارگری و نقاشی در عصر ایلخانی و تیموری رونق و رشد بسزایی داشت. در عصر ایلخانان، هنر نگارگری که تلفیقی از سنت‌های نقاشی ایرانی و چینی بود، بیشتر در کتاب‌آرایی و مصور ساختن کتاب‌های تاریخی و متون ادبی و نیز کتاب‌های پزشکی، جانورشناسی و نجوم جلوه‌گر شد. ایلخانان مغول از مشوقان پدید آوردن شاهنامه‌های مصور به شمار می‌روند. نمونه باقی مانده آن، شاهنامه مشهور به «دموت» است.

۱- دموت، نام دلال و فروشنده این اثر فاخر هنری در قرن بیستم بود. از شاهنامه معروف به دموت ۵۸ نگاره باقی مانده که در موزه‌های مختلف جهان پراکنده‌اند.

صحنه زاری و مویه بر مرگ اسکندر شاهنامه دموت محفوظ در نگارخانه فری و اشنگتن

صفحه ای از نگاره های شاهنامه بایسنقری

هنر نگارگری در روزگار جانشینان تیمور چون شاهرخ و نوادگانش از جمله بایسنقر میرزا، در سراسر ایران به ویژه خراسان گسترشی شکفت انگیز یافت. در این دوره، مصور کردن کتاب‌های گوناگون از نجوم گرفته تا شاهنامه و دیوان‌های شعر از نظر کمی و کیفی افزایش پیدا کرد و کتاب‌هایی با قطع بزرگ پدید آمد. کیفیت خوب و فراوانی کاغذ و مواد نگارگری از قبیل رنگ و طلای ناب در پدید آمدن کتاب‌های مصور به هنرمندان کمک کرد. فاخرترین نمونه شاهنامه مصور شده در عصر تیموری، شاهنامه بایسنقری است که به دستور شاهزاده بایسنقر، پسر شاهرخ که امیری هنرمند و هنرپرور بود، خوشنویسی و مصور شد.

شهر هرات در زمان شاهرخ تیموری و جانشینانش به خاطر داشتن ثروت هنگفت، کتابخانه‌های بزرگ و هنرمندان نامور، به یکی از کانون‌های بزرگ علمی و فرهنگی جهان اسلام تبدیل شد. علاوه بر سلاطین و شاهزادگان تیموری که به هنر و هنرمندان توجه زیادی داشتند، برخی از وزیران آنان از جمله امیرعلیشیر نوایی، شاعر و وزیر سلطان حسین میرزا بایقرا نیز پشتیبان و مشوق جدی هنرمندان بودند. حدود ۴۰ هنرمند شامل نگارگر، خوشنویس، تذهیب‌کار، جلدساز و جز آن در کتابخانه بایسنقر شهر هرات مشغول هنرنمایی بودند. نامورترین نقاشان عصر تیموری کمال‌الدین بهزاد بود که آثار و مکتب نگارگری او سرآغاز دگرگونی عظیمی در نقاشی به شمار می‌آید.

نمونه‌ای از نگارگری‌های بهزاد

فعالیت ۳

بررسی شواهد و مدارک

با بررسی نگاره‌های مندرج در این درس و نگاره‌های دیگری که دبیر نمایش می‌دهد، آنها را از نظر نقش‌مایه‌ها، شیوه نگارگری و رنگ آمیزی مقایسه کنید و شباهت‌ها و تفاوت‌هایشان را ذکر کنید.

معماری

ویرانگری به پای آنان نمی‌رسید. او با گرد آوردن هنرمندان و معماران بزرگ سرزمین‌های فتح شده در سمرقند، به عمران و آبادانی پایتخت خود همت گماشت. معماری ایرانی در دوره جانشینان تیمور به ویژه در عصر شاهرخ و همسرش گوهرشاد بیگم به عظمت و شکوفایی کم‌نظیری دست یافت. سرشناس‌ترین معماران این دوره، قوام‌الدین و غیاث‌الدین شیرازی و محمدبن محمود اصفهانی بودند که استادانی بی‌همتا در فنون معماری به شمار می‌روند.

هجوم ویرانگر چنگیزخان مغول به ایران که با ویرانی شهرها و نابودی بسیاری از آثار فرهنگی و هنری همراه بود، برای مدتی فعالیت‌های هنری و معماری را متوقف و یا کند کرد؛ اما دیری نپایید که جانشینان او تحت تأثیر فرهنگ و هنر ایرانی-اسلامی و باراهنمایی و تشویق فرهیختگان ایرانی به هنر و معماری تمایل نشان دادند و به بازسازی ویرانی‌ها، برپاساختن شهرها و پدید آوردن آثار هنری پرداختند. تیمور نیز گرچه در کشتار مردم دست کمی از مغولان نداشت، اما در

برجسته‌ترین آثار معماری دوران ایلخانان و تیموریان

دوره ایلخانان	دوره تیموریان
هولاکوخان	تیمور
غازان خان	شاهرخ میرزا
الجایتو	گوهرشاد بیگم
ابوسعید	سلطان حسین میرزا بایقرا
کاخ و معبدی بودایی در خوی؛ رصدخانه مراغه	مسجد بی‌بی‌خانم سمرقند
شَنب یا شام غازان در تبریز شامل ۱۲ بنای مهم از قبیل مسجد، کاخ، مدرسه، بیمارستان، کتابخانه و جز آن؛ مسجدی بزرگ و گرمابه‌ای وابسته به آن در شهرهای مختلف	مجموعه تاریخی امیرچخماق یزد شامل بازار، تکیه، مسجد و آب‌انبار؛ سردر و مناره‌های مسجد جامع یزد؛ مدرسه دو در مشهد؛ مدرسه غیاثیه خرگرد خواف
گنبد سلطانیه؛ محراب مسجد جامع اصفهان	مسجد گوهرشاد مشهد؛ مسجد، مدرسه و خانقاه گوهرشاد در هرات
ارگ علیشاه در تبریز؛ گنبد غفاری در مراغه	مدرسه سلطان حسین میرزا بایقرا در هرات
مسجد بی‌بی‌خانم سمرقند	رصدخانه سمرقند؛ مدرسه الغیبیگ میرزا در بخارا

بازسازی گرافیکی مجموعه تاریخی شنب غازان - ماخذ: هفت رخ فرخ ایران

فنون و شیوه‌های معماری در عصر ایلخانان و تیموریان با توسعه دانش و خلاقیت معماران زبردست ایرانی پیشرفت چشمگیری کرد. ویژگی مهم معماری این دوره، ایجاد بناهای عظیم، ساختن گنبدها، طاق‌ها، ایوان‌ها و مناره‌های بلند و تزئین ساختمان‌ها با گچ‌بری و کاشی کاری به شیوه‌های گوناگون بود. در این دوره همچنین از ترکیب آجر و کاشی نیز برای تزئین و زیباسازی بناها استفاده می‌شد.^۱

محراب مسجد جامع اصفهان

سردر و مناره‌های مسجد جامع یزد

فعالیت ۴

بررسی شواهد و مدارک

با بررسی تصویر بناهای تاریخی این درس و تصاویر دیگری که دبیر به نمایش می‌گذارد، برای هر مورد از ویژگی‌های معماری عصر ایلخانی و تیموری چند نمونه یا مثال بنویسید.

..... ارگ علیشاه؛	بناهای عظیم
.....	گنبدها و مناره‌های بلند
.....	تزئین با گچ‌بری
.....	تزئین با آجر و کاشی

۱- دایرة المعارف بزرگ اسلامی، ج ۱۰، مدخل ایران، ص ۶۳۶-۶۳۷.

کاوش خارج از کلاس

با راهنمایی دبیر از آثار یا بناهای عصر ایلخانان و تیموریان بازدید کنید و یا با رجوع به پورتال اداره کل میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان‌های مختلف، گزارشی را درباره یکی از آثار و بناهای دوران مذکور در قالب پاورپوینت تهیه و در کلاس ارائه دهید.

علم و ادب

آثار و نتایج هجوم مغولان همچون قتل و مهاجرت اندیشمندان و عالمان، تخریب و تعطیلی مدارس، کتابخانه‌ها و مساجد، برای مدتی سرزمین ما را بارکود علمی و ادبی مواجه کرد. با این حال، به دنبال تشکیل حکومت ایلخانان و گرایش مغولان به اسلام و نیز با افزایش قدرت سیاسی وزیران ایرانی، به تدریج شرایط برای احیای فعالیت‌های علمی و آموزش در ایران فراهم آمد.

ادبیات و تاریخ‌نگاری

در دوره فرمانروایی ایلخانان زبان فارسی در قلمرو نظم و نثر و به رشد گذاشت و به احیاء و تقویت هویت ایرانی کمک کرد. در این دوره شعر حماسی و شاهنامه سرایی متداول بود. در عصر تیموری، شعر و شاعری رواج بیشتر یافت. شاهرخ، سلطان حسین بایقرا و امیر علیشیر نوایی وزیر شاعر او به زبان و ادب فارسی توجه جدی داشتند و شاعران و ادیبان را همه گونه پشتیبانی و تشویق می‌کردند. بسیاری از شاعران این دوره از میان قشرهای مختلف مردم برخاسته‌اند و شعر و شاعری گسترش فراوانی در میان مردم عادی داشت.

منظومه‌های حماسی تاریخی عصر مغول - تیموری

احمد تبریزی	تاریخ منظوم چنگیزخانی
نوری اژدری	شهنشاه‌نامه غزانی
حمدالله مستوفی	ظفرنامه
ابن حسام	خاوران‌نامه (درباره جنگ‌های علی علیه‌السلام)

فکر کنیم و پاسخ دهیم

به نظر شما دلیل توجه به منظومه‌های حماسی تاریخی در دوران ایلخانی و تیموری چه بوده است؟

بسیاری بر رشد و شکوفایی تاریخ‌نگاری در آن عصر نهاد. از آثار تاریخی مهم این روزگار می‌توان تاریخ جهانگشای جوینی، نوشته عظاملک جوینی (تألیف: ۶۵۸ق)، جامع التواریخ، اثر خواجه رشیدالدین فضل‌الله همدانی (۶۴۵ - ۷۱۷ق)، تاریخ گزیده، تألیف حمدالله مستوفی (تألیف: ۷۳۰ق) را نام برد. سایر آثار تاریخی این دوره را در جدول زیر مطالعه کنید.

تاریخ، از جمله علمی بود که در عصر ایلخانان و تا حدودی دوره تیموریان رواج و پیشرفت چشمگیری داشت و کتاب‌های تاریخی به جا مانده از در دوران مذکور به زبان فارسی، در زمره بهترین تاریخ‌نگاری‌های جهان اسلام تا آن زمان به حساب می‌آیند. علاقمندی ایلخانان و فرمانروایان تیموری به جاودانه ساختن کشورگشایی و موفقیت‌های سیاسی و نظامی خود و خودآگاهی رجال ایرانی تأثیر

برجسته‌ترین آثار و نوشته‌های تاریخی عصر ایلخانان و تیموریان

تاریخ و صاف	شرف‌الدین عبدالله بن فضل‌الله شیرازی، مشهور به و صاف (۶۶۳ - ۷۲۸ق)
تاریخ بناکتی	فخرالدین ابوسلیمان داود بن ابوالفضل بناکتی (د ۷۳۱ق)، مورخ و شاعر
مجمع‌الانساب	محمد بن علی شبانکاره‌ای؛ وی تألیف این کتاب را که در تاریخ عمومی ایران است در سال ۷۳۳ ق آغاز و در ۷۳۶ ق به پایان رسانید و تقدیم سلطان ابوسعید مغول کرد.
ظفرنامه شامی یا تاریخ فتوحات امیر تیمور گورکانی	نظام‌الدین عبدالواسع شامی، از مورخان و شاعران سده‌های هشتم و نهم هجری
ظفرنامه	شرف‌الدین علی یزدی؛ وی سال در ۸۳۱ق نگارش ظفرنامه را که اختصاص به تاریخ زندگانی تیمور دارد، به پایان رسانیده است.
زبدة التواریخ	شهاب‌الدین عبدالله بن لطف‌الله خوافی، مشهور به حافظ ابرو (د ۸۳۳ق) تاریخ‌نگار و جغرافیایوس عصر تیموری؛
مطلع سعیدین و مجمع بحرین	کمال‌الدین عبدالرزاق سمرقندی (۸۱۶ - ۸۷۷ق)؛ موضوع کتاب حوادث تاریخ ایران از ۷۰۴ تا ۸۷۳ق را در بر می‌گیرد.
روضه‌الصفاء فی سیره الانبیاء و الملوک والخلفاء	محمد بن خاوندشاه، مشهور به میرخواند (۸۳۷ - ۹۰۳ یا ۹۰۴ق)؛ کتاب روضه‌الصفاء یک نوع تاریخ عمومی و ایران است.

برگی از جامع التواریخ، نقاشی با آبرنگ و آب طلا

برگی از ظفرنامه شرف‌الدین علی یزدی

دانش‌های دیگر

مرکز علمی رصدخانه مراغه زمینه فعالیت‌های علمی آنها را هموار کرد. در عصر تیموریان نیز علوم مختلف رونق داشتند و به ویژه علوم نقلی و شرعی از اقبال بیشتری برخوردار بودند. مراکز علمی و کتابخانه‌های شهرهای هرات و سمرقند در زمان جانشینان تیمور بسیار فعال بودند و طالبان علم را از سراسر ایران و جهان اسلام جذب می‌کردند. شمار قابل توجه دانشمندانی که در رشته‌های مختلف علمی تبحر داشتند، نشانه‌ای از رشد و رونق علوم مختلف است.

برخی، علوم مورد نیاز ایلخانان از قبیل ریاضیات، نجوم، پزشکی و علوم دیگری از قبیل فلسفه، عرفان و فقه از رونق خاصی برخوردار بودند و آثار مهمی در این رشته‌ها تدوین شد. نقش خواجه نصیرالدین توسی در این عرصه بسیار مهم بود. وی بسیاری از دانشمندان متواری در برابر هجوم مغول را به ایران برگرداند و با تجمع ایشان در

بیشتر بدانیم

غیاث‌الدین جمشید کاشانی، ریاضی‌دان و منجم بزرگ عصر تیموری

غیاث‌الدین جمشید کاشانی (۷۹۰ – ۸۳۲ق)، زبردست‌ترین حساب‌دان و مدیر رصدخانه سمرقند بود. او کتاب زیج خاقانی را در تکمیل زیج ایلخانی نوشت و ابزاری رصدی به نام «طبق‌المناطق» اختراع کرد. وی در دو رساله مهم خود، «محیطیه» و «وتر و جیب»، به ترتیب عدد پی را با دقتی که ۱۵۰ سال کسی نتوانست آن را بهتر کند، و نیز مقدار بسیار دقیقی برای سینوس یک درجه حساب کرد. کسرهای دهگانی را که نخستین بار اقلیدس به آنها اشاره کرده بود، در قیاس با کسرهای شصتگانی دوباره اختراع و رایج کرد. روش‌های محاسباتی وی بسیار پیشرفته‌تر از زمان خودش بود و می‌توان آن را با روشی که مدت‌ها بعد فرانسوا ویت (ریاضی‌دان بزرگ فرانسوی در قرن ۱۶م) پدید آورد، مقایسه کرد. (دایرة المعارف بزرگ اسلامی، ج ۱۰، مدخل ایران، صفحه ۶۶۹).

پرسش‌های نمونه

- ۱ مدارای اعتقادی مغول‌ها چه تأثیری بر اسلام پذیری آنها داشت؟
- ۲ علل رشد تصوف را در دوران مغولان و تیموریان شرح دهید.
- ۳ زمینه‌های رشد هنر را در عصر تیموری بیان کنید
- ۴ چرا تاریخ نگاری به زبان فارسی در عهد ایلخانان رشد کرد؟
- ۵ منابع غیرنوشتاری که در این درس به آنهاست استناد شده است را فهرست کنید.